

RUSYA'NIN PANSLAVİZM POLİTİKASININ BALKANLARDA UYGULANMASINA DAİR BİR LAYİHA

Erdoğan KELEŞ*

ÖZET

Rusya, Çar I. Petro'dan itibaren güçlü bir devlet olabilmek için sıcak denizlere ulaşabile ve Balkanlara yayılma siyaseti izlemiştir. I. Petro'dan sonra Rus tahtına çıkan halefleri de aynı siyaseti benimsemişlerdir. Rusların bu amaçlarına ulaşabilmeleri için Osmanlı Devleti'nin yıkılması ve onun sahibi olduğu boğazlar ile Balkanları ele geçirmeleri gerekmektedir. Bu nedenle XVIII. yüzyılın sonlarından itibaren Rusya'nın hedefinde Osmanlı Devleti vardır. Rusya, bu amacına ulaşabilmek için farklı politikalar benimsemiştir. Çariçe II. Katerina 1782'de I. Petro'nun ortaya koyduğu hedeflere ulaşabilmek için Grek Projesi'ni uygulamaya koymuş, ancak tam bir netice alamamıştır. XIX. yüzyılın ortalarından itibaren ise Rusya, Slav kökenli Balkan uluslarını kendi hakimiyetine alabilmek için Panslavist bir politika takip etmiştir. Bu politikanın bir sonucu olarak 1870'lerden sonra Balkan ulusları arasında yoğun bir isyan ve fesat hareketi başlamıştır. 1877-78 Osmanlı-Rus Savaşı'nın sonucunda ise bazı Slav kökenli Balkan ulusları bağımsızlıklarını kazanmıştır. Biz bu çalışmamızda, Rusya'nın Panslavist politikasını izah ettikten sonra, Eflak, Boğdan, Sırbistan, Karadağ, Bosna-Hersek, Arnavutluk ile Bulgaristan ahvali hakkında ve Rusların buralarda çevirdikleri entrikalara ve besledikleri emellere dair yazarı belli olmayan bir layihanın içeriğinden söz edeceğiz.

Anahtar Kelimeler: Rusya, Slav, Panslavizm, Balkanlar, Layiha

An Anonymous Report on Russian's Panslavist Policy in the Balkans

ABSTRACT

Russia pursued the policy of expansion on the Balkans in order to access to the warm water ports for being a strong state since the Tsar Petro I. The successors to the Russian throne after Petro I the same policy was adopted. Russians had to encounter with the Ottoman State which was the owner of the straits and had the considerable territories in the Balkans for achieving this goal. For this reason the Ottoman state became Russian's target since the end of the 18th century. It has adopted different policies to achieve these objectives. Tsarina Katerina II set out Greek Project of Petro I was implemented in 1782 for achieving these targets, but could not get a satisfactory result. Russia followed policy of Panslavism since the middle of the 19th century, in order to become a sovereign state of Slavic nations in the Balkans. As a result of this policy among the Balkan nation intense rebellion and disorder started after 1870. The results of the 1877-78 Ottoman-Russian War, the some Balkan nation of Slavic origin secured their independence. In this study after briefly dealing with the Russia's policy of Panslavism we will discuss an anonymous report, which was about the Russian's intrigues on Balkan country namely Wallacia, Serbia, Montenegro, Bosnia-Herzegovia, Albania and Bulgaria, and we will undertake situations of these countries then.

Key Words: Russian, Slavic, Panslavism, the Balkans, Report.

Slavlar tarafından ilk başta kara devleti olarak kurulan Rusya, güçlü bir devlet olabilmek için sıcak denizlere inmek istiyordu. Bu yüzden Rusya'nın ilk deniz hedefleri, sınırlarına yakın olan Karadeniz, Baltık ve Hazar Denizi olurken; ikinci deniz hedefleri ise Akdeniz, Basra Körfezi, Pasifik ve Büyük

* Araş. Gör. Dr., Muğla Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi, Tarih Bölümü.

Rusya'nın Panslavizm Politikasının Balkanlarda Uygulanmasına Dair Bir Layiha

Okyanus'u içine alan ve sıcak denizleri kapsayan coğrafi bölgeler olmuştur¹. Rusların sıcak denizlere inme politikasının mimarı Çar I. Petro'dur. Çar, Osmanlılardan Azak Kalesi'ni (1696) aldıktan sonra Karadeniz boylarını elde etmek, İstanbul'u alıp Ege ve Akdeniz'e inmek gibi vazgeçilmez bir politika takip etmiştir. Bu amacına ulaşabilmek için Karadeniz'de donanma oluşturmak, Balkanlardaki Slav kökenli Hıristiyanları ayaklandırarak kendi amacına yönelik olarak kullanmak ve böylece İstanbul'u ele geçirerek Akdeniz'e yani sıcak denizlere çıkarak dünya siyasetinde söz sahibi olabilmek için her türlü vasıta ve fırsatı kullanmıştır. Yine bu amacına yönelik olarak 1699 Karlofça Antlaşması'ndan sonra Slav kökenli Balkan Hıristiyanları ve etnik unsurlar arasında misyonerler gönderdi. Sırplar, Bulgarlar ve Rumlar arasında Türklere karşı ayaklanma fikirleri aşılama başladı².

Çar I. Petro, kendine yayılma alanı olarak İsveç, Osmanlı ve Leh topraklarını seçmişti. Çarın, Osmanlı Devleti'ne karşı takip ettiği yayılcı siyaset, İstanbul'a tayin ettiği ilk Rus elçisi P. A. Tolstoy'a verdiği ve bizzat kendi yazdırdığı talimat çerçevesinde şekillenmiştir. Bu talimata göre elçi Tolstoy, Rus Çarı'na "Osmanlı Devleti'nin umumi durumu, ahalisi, idare şekli, devlet ricali, askeri vaziyeti ve teşkilatı, yabancı devletlerle ilişkileri, askeri hazırlıkları, yapılan hazırlıkların kime karşı olduğu, hangi milletlere sempati beslediği, devlet gelirlerinin toplamı ve nasıl toplandığı, askerinin durumu, harbe hazır kuvvetlerinin sayısı, askerlerin ne kadar maaş aldıkları, donanmanın vaziyeti, Osmanlı kalelerinin durumu, Türk piyadelerinin Avrupalı tarzda eğitilip eğitilmedikleri, topçularının vaziyeti ve topçu mektebinin olup olmadığı ve ayrıca Rus Patriği'nden başka Ruslara faydalı olabilecek kimseler olup olmadığı" gibi pek çok maddeyi içeren bir rapor sunacaktı. Çar I. Petro zamanında Rusya'nın dış siyaseti hep bu esaslar üzerine şekillenmiştir. Fakat O'nun zamanında Karadeniz'e ulaşamadığı için Türk meselesi tam anlamıyla çözümlenememiştir. Bu nedenle Türk meselesinin çözümünü kendi haleflerine –belki bir vasiyet şeklinde³ - siyasi bir amaç veya bir politika olarak bırakmıştır.

¹ Süleyman Kocabaş, Kuzey'den Gelen Tehdit Tarihte Türk-Rus Mücadelesi, İstanbul 1989, s.25.

² M. Hüdai Şentürk, Osmanlı Devleti'nde Bulgar Meselesi (1850-1875), TTK, Ankara 1992, s.74.

³ Çar I. Petro'nun bir vasiyet bırakıp bırakmadığı meselesi tartışmalıdır. Fakat yayınlanmış şekilde ve O'na atfedilen vasiyetnameler vardır. Bkz. Muharrerat-ı Nadire, Cilt: 8-9, İstanbul 1289, s.377-382; Ahmed Cevdet Paşa, Tarihi-i Cevdet, Cilt: 1, (def'a salis), Dersaadet 1858, s.352-355; Boris Mouravieff, I. Petro'nun Vasiyetnâmesi, (Çev. Refik Özdek), Bedir yayımları, İstanbul 1966, s.58-63; Hüseyin Hüsnü, Sâika-i Zafer, İstanbul 1292, s.12-17; Nigâr Anafarta, "I. Petro'nun Vasiyetnamesi", Hayat Tarih Mecmuası, Yıl: 4, Cilt: 2, Sayı:11, (1 Aralık 1968), s.66-68; Vasiyetnamenin özeti için bkz. Hayreddin, 1270 Kırım Muharebesinin Tarih-i Siyasiyesi, (Yayınlayan: Ahmed İhsan ve şürekası), İstanbul 1326, s.174-175; Eugène Morel, Türkiye ve Reformları, (Çeviren: S. Belli), Ütopya, (2. baskı), Ankara 2000, s.86-87; Hatta, I. Petro'nun

Erdoğan KELEŞ

Nitekim kendinden sonra gelen Rus Çarları ve Çariçeleri bu siyaseti benimseyecekler ve gerçekleştirmeye çalışacaklardır⁴.

Çar I. Petro zamanından itibaren Rus devlet adamları ve ordu erkânı Osmanlı Devleti'nin zaafa uğradığını biliyorlardı. II. Katerina, bu zaaftan istifade ederek Türkleri "yok etmek yolundaki" büyük emellere ulaşabileceğine kanaat getirmişti. Bunun ilk aşaması ise Karadeniz'e inmek ve Kırım'ı işgal etmek şeklinde olmuştur. Daha sonraki aşaması ise Boğazlar ve İstanbul ile Ege Denizi'ndeki adaları Rus hakimiyetine almak (sözde bir Grek-Yunan Devleti) suretiyle Osmanlı Devleti'ne son vermek şeklinde olacaktı. İşte II. Katerina'nın takip ettiği bu siyasetin adı Grek Projesi'dir. Prens Potemkin tarafından "Doğu sisteminin büyük planı" adıyla Osmanlı Devleti'ni yıkmaya yönelik olarak bir tasarı hazırlanmıştı. Grek Projesi adı verilen bu tasarı ile "Türklerin Avrupa'dan kovulmaları, İstanbul merkez olmak üzere bir Rus prensinin idaresi altında Grek Devleti'nin kurulması" düşünülmüştü. Bu nedenle II. Katerina 1779'da doğan torununa Konstantin adını vermişti. St. Petersburg'da, Grek Devleti için Rum subaylar yetiştirmek üzere Rum gençleri için bir mektep açılmıştı. Grek Projesi esas itibarıyla Balkanların doğu kısımlarını, İstanbul ve boğazları kapsadığından doğrudan doğruya Osmanlı Devleti'nin yıkılmasını esas almaktadır. Bu proje II. Katerina tarafından Ekim 1782'de Avusturya'ya teklif edilmiş ve birlikte hareket etme kararı alınmıştır⁵.

Rusya'yı bu politikalara takip etmeye sevk eden bir başka unsur ise 1774 Küçük Kaynarca Antlaşması'dır. II. Katerina, bu anlaşmanın 7. ve 14. maddelerine⁶ dayanarak Ortodoks Osmanlı tebaası üzerinde himaye hakkına⁷

vasiyetnamesi adıyla İngiliz ve Fransız gazetelerinde yayınlanan yazılar oradan alınarak Ceride-i Havadis gazetesinde de yayınlanmıştır. Ceride-i Havadis (CH), nr. 634, (27 L 1269 / 3 Ağustos 1853); Ancak, M. H. Şentürk, bu vasiyetin gerçekten var ve Peterhof arşivlerinde saklı olduğunu Osman Nuri Peremeci'nin, Tuna Boyu Tarihi, (İstanbul 1942, s.169-170) adlı eserinden naklen vermektedir. Bkz. M. H. Şentürk, a.g.e., s.74.

⁴ Akdes Nimet Kurat, Türkiye ve Rusya, XVIII. Yüzyıl Sonundan Kurtuluş Savaşına Kadar Türk-Rus İlişkileri (1789-1919), Ankara 1970, s.15-16, 22.

⁵ Kurat, Türkiye ve Rusya..., s.25, 32-33.

⁶ Antlaşmanın ilgili maddeleri şöyledir:

7. madde: "Devlet-i Aliyemiz taahhüd iderki Hıristiyan diyanatının hakkına ve kinisalarına kaviiyen siyanet ede. Ve Rusya Devleti'nin elçilerine ruhsat vireki her ihtiyacda gerek on dördüncü maddede zıkr olunub Mahruse-i Kostantiniyye'de beyan olunan kinisa-yı mezkure ve gerek hademesinin siyanetine ibraz-ı tefhimât-ı mütenevvie' eyleye ve elçi-i mümaileyhin bir güne urûzunu Devlet-i Aliye'min dost-ı safî ve hemcivarı olan devlete müteallik adam-ı mutemedi tarafından arz ve tebliğ olunmağla Devlet-i Aliyemiz tarafından kabul eylemelerini Devlet-i Aliyemiz taahhüd eder."

14. madde: "Düvel-i saireye kıyaslan kilisa-yı mahsusadan maada Galata tarafında Beğoğlu nam mahallenin yolunda tarik-i 'ammda Rusya Devleti bir kinisa bina ettirmek caiz ola. İşbu kinisa kinisa-yı avam olub Dosografya (aşlı Ruso-Grek olmalı) kinisası tabiriyle tesmiye ve ile'l-ebed Rusya Devleti'nin elçisinin siyanetinde

Rusya'nın Panslavizm Politikasının Balkanlarda Uygulanmasına Dair Bir Layiha

sahip olduğunu iddia etmeye başlamıştır. Böylece bu maddeler sayesinde Rusya, en ufak bir bahane ile Osmanlı Devleti'nin iç işlerine müdahale hakkını sağlamış oldu⁸.

Rusya'nın takip ettiği bu siyaset tam manasıyla başarıya ulaşmamıştır. 1789 Fransız İhtilali'nin ortaya çıkardığı milliyetçilik akımının etkisi Balkan ulusları arasında görülmüştür. Sırp 1812'de özerkliklerini kazanan ilk millet olurken Yunanlılar ise 1829'da bağımsızlığını kazanan ilk ulus olmuştur. Fakat 19. yüzyılın son çeyreğine gelindiği vakit Osmanlı Devleti hala Balkanlara, boğazlara ve İstanbul'a hakim durumdadır. Dolayısıyla Rusya için yeni bir projenin uygulanmasından başka bir çare yoktur. Bu projenin adı ise Slav milletlerinin tek bir çatı altında toplanmasını amaç edinen Panslavizm'dir. Hem Çar I. Petro hem de II. Katerina uyguladıkları siyaset ile Slavları yabancı devletlerin idaresinden kurtarmak için uğraşmışlardır. Özellikle II. Katerina, Grek Projesi ile Panslavizm'in ön hazırlığını yapmıştır.

Rusya, kendisine yayılma alanı olarak Osmanlı topraklarını yani Balkanları seçmiştir. 1875 yılından itibaren Balkanlarda yaşanan karışıklıklara müdahil olan Rusya, bunu Panslavizm adı altında sürdürmüştür. Panslavizm, özellikle 1870'lerden sonra Avrupa siyasi çevrelerinde kullanılmaya başlayan ve Slav kavimlerini tek bir çatı altında yani Rus hakimiyeti altında toplamayı amaç edinmiş, bu kavimlerin siyasal dayanışmasını sağlamaya yönelmiş olan harekete verilen addır. Rusya'nın milli emellerine erişmesi yolunda engel olabilecek bazı devletlere karşı takip ettiği ve batılı devletler tarafından Panslavizm olarak adlandırılan bu hareket, bazı zümrelerin görüş ve hislerinin bir yansıması olarak gelişmiştir. Osmanlı Devleti, özellikle Balkanlar'da Slav ırkına mensup pek çok ulusu bünyesinde barındırması nedeniyle Avusturya-Macaristan ile birlikte bu siyasi hareketten en çok etkilenen devlet konumundadır⁹.

Slav halkalarının tarihine, dillerine, geleneklerine ve siyasi geleceklerine yönelik duyulan ilginin bir sonucu olarak bir Rus üniversitesinde

olub her dürlü taarruz ve müdahaleden emin ve berî ve hırâset oluna.” Muharrerat-ı Nadire, Cilt: 6-7, s.273-274, 277.

⁷ Bekir Sıtkı Baykal, “Makamat-ı Mübareke Meselesi ve Babîâli”, Belleten, Cilt, XXIII, Sayı, 90, (1959) s.244; Kurat, Türkiye ve Rusya..., s.28; Paul Hourie, Türkiye Nasıl Paylaşıldı, (Naşir: İbrahim Hilmi), Dersaadet 1329, s.10-11; Albert Sorel, XVIII. Asırda Mesele-i Şarkıye, (Çev. Yusuf Ziya), Matbaa-i Hayriye ve şürekası, İstanbul 1911, s.351 vd.

⁸ Bu konuyu detaylı şekilde inceleyen R. H. Davison, Küçük Kaynarca Antlaşması'nın kesinlikle Ruslara Ortodoks tebaayı koruma ve himaye etme hakkını vermediğini, bunun Rusya'nın kendi yorumu olduğunu ortaya koymuştur. Bkz. Roderic H. Davison, “Rus Becerisi ve Türk Aptallığı: Küçük Kaynarca Antlaşması'nın Gözden Geçirilmesi”, Osmanlı-Türk Tarihi (1774-1923), (Çev. Mehmet Morali), İstanbul 2004, s.61-86.

⁹ Akdes Nimet Kurat, “Panslavizm”, A.Ü. D.T.C.F. Dergisi, Cilt: XI, Sayı: 2-3-4, (Haziran-Eylül-Aralık 1953) s.241; Fahir Armaoğlu, 19. Yüzyıl Siyasî Tarihi (1789-1914), TTK, Ankara 2003, s.489.

Erdoğan KELEŞ

ilk Slavonik Araştırmalar Kürsüsü 1811’de açılmıştı¹⁰. Bu sayede Slavcılık yani Panslavizm hareketinin ilk tohumları da atılmıştır.

Panslavizm hareketi ilk başta Rusya dışındaki Slavlar arasında dil birliği ve kültür hareketi olarak ortaya çıkmıştır. Fransız İhtilali’nin ortaya çıkardığı milliyetçilik akımı, Slav halkları üzerinde de etkili olmuştur. Dolayısıyla, Panslavizm terimi ilk defa 1826’da Slovak yazar Jan Herkel tarafından Hakiki Panslavizm (verus panslavismus) adlı eserde kullanıldı. Daha sonradan ise bütün Slav kavimlerinin büyük bir devlet halinde birleşmesini ifade eder duruma gelmiştir. Rusya’da ise Panslavizm’in başlangıcını Slavofilizm (1830-1840’lı yıllarda) yani Slavcılık hareketi teşkil eder. Slavcılık hareketini savunanlar, ırk, dil veya siyasi çıkardan çok Ortodoksluğa sıkı sıkıya bağlıdırlar. Onlara göre sağlıklı ve temizlenmiş bir Rusya, Slavlığın kurtarıcısı olabilirdi. Ferdi değil toplumu, batılılaşmayı değil Slavlaşmayı esas alan bu hareketin öncüleri batılılaşmanın katı bir savunucusu olan I. Petro’yu da eleştirmişlerdir¹¹. İlk başlarda Rus Ortodoksluğu’nu, Çar’ın mutlak hakimiyetini ve Rus milliyetçiliğini ilke olarak benimsemişlerdir¹².

1848 İhtilalleri sırasında Avusturya’nın sert bir tutum sergilemesi, Slavları ülke dışında destek aramaya sevk etmiş, bu desteği de tek bağımsız Slav devleti olan Rusya’da bulmuşlardır. Hem 1848 İhtilalleri sırasındaki Avusturya’nın tutumu hem de Kırım Savaşı’ndan (1853-1856) sonra yapılan 1856 Paris Barış Antlaşması ile Rusya’nın ağır bir yenilgi alması ve Avrupa’nın Rusya karşısında birleşmiş olmasının verdiği intikam ateşi ile Rusların bu antlaşmayı ortadan kaldırma teşebbüsleri Rus milliyetçiliğini tahrik ettiği gibi, Avrupa’daki Slavlar ile Rusya arasında da duygusal bir işbirliğini ortaya çıkarmış, yani Panslavizmi gündeme getirmiştir¹³.

Slavofilizm’in en önemli lideri Mikhail Petrovich Pogodin (1800-1875) idi. Kırım Savaşı’ndan hemen önce Rusya’da Slavofil aydın ve yazarlar 1841’de kurulmuş olan Moskivtyanın dergisi etrafında toplanmışlardı. Pogodin’e göre, Osmanlı ve Avusturya-Macaristan imparatorlukları yıkılmalı ve bunların yerine, merkezi İstanbul olmak üzere Yunanistan, Macaristan ve Tuna Prenslükleri’ni de kapsayacak büyük bir Slav devleti kurulmalıdır. Bu devlet mutlaka Rusya’nın himayesi altında olmalıdır. Pogodin ve arkadaşlarının girişimleri sonucunda 1857’de Moskova’da Slav Yardım Derneği kurularak, yönetmeliği onaylandı. Böylece Panslavizm hareketi resmen Rus hükümetinin

¹⁰ Matthew Smith Anderson, Doğu Sorunu 1774-1923, Uluslar arası İlişkiler Üzerine Bir inceleme, (Çev. İdil Eser), YKY, İstanbul 2001, s.184.

¹¹ Kurat, “Panslavizm”, s.242; Armaoğlu, a.g.e., s.489-490; Kocabaş, a.g.e., s.278; Anderson, a.g.e., s.184.

¹² Akdes Nimet Kurat, Rusya Tarihi, başlangıçtan 1917’ye Kadar, TTK, Ankara 1993, s.343.

¹³ Armaoğlu, a.g.e., s.490; Kurat, “Panslavizm”, s.254-255; Hourie, a.g.e., s.33.

Rusya'nın Panslavizm Politikasının Balkanlarda Uygulanmasına Dair Bir Layiha

kontrolü altına girmiş oldu¹⁴. Pogodin, Rus Panslavistlerinin en etkili olan simasıydı. Büyük Slav İmparatorluğu'nu gerçekleştirme yolunda Osmanlı topraklarında yaşayan Slavların gücünden de yararlanılmasını Rus devlet adamlarına telkin ederek benimsetmişti. Grandük Aleksandr Nikolayeviç'i eğitmek amacıyla 1838'de Rusya tarihi üzerine bir mektup yazmıştı. Bu mektupta, Rusya'nın dünyaya hakim bir devlet olması ve bütün Slavları birleştirmesinden söz ediliyordu. Kendisine bu mektubun yazıldığı Grandük Aleksandr, tam 40 yıl sonra (1877-1878) Rus ordularının başında "Bütün Slavların Çar'ı" sıfatıyla Tuna'yı geçip, Türkiye Slavlarını kurtarmaya gelecek olan II. Aleksandır unvanını alan kişidir¹⁵.

Pogodin ve arkadaşlarının kurmuş olduğu dernek Rus Dışişleri Bakanı Gorçakov'a gönderdiği bir mektupta amaçlarını şöyle açıklamıştı¹⁶:

1-Güney Slavları'nın kiliselerine, Rusya'dan toplanan parayla maddi yardımda bulunma.

2-Güney Slavları'nın kilise ve mekteplerine, ayin aletleri, kitap ve malzeme yollama.

3-Rusya'ya tahsil maksadıyla gelen Slav gençlerine her türlü yardımın yapılması.

Mesela, Slav Yardımsever Derneği'nin, Bulgar gençlerine Rusya'da eğitim görmeleri için burslar tahsis etmesi veya yüzlerce Bulgar ve Slav öğrenciyi Rusya'ya eğitim için getirtmesi hep bu politikanın bir uygulamasıydı¹⁷.

Rusya'nın kontrolü altında gelişen Panslavizm'in başlıca üç amacı vardır¹⁸:

1-Doğu'da yeni fetihlerle Rus emperyalizmini geliştirmek.

2-Rusya'nın hakimiyeti altında bulunan çeşitli ırkları Ruslaştırmak.

3-Rusya dışında kalan Slav topluluklarını Rusya'ya bağlamak. İşte bu madde Osmanlı Devleti'nin hedef alıyordu.

Panslavizm'in en önemli temsilcilerinden biri olan Nikolay Yakovleviç Danilevskiy'nin 1869'da kurulan Zarya (Şafak) adlı dergide, Rusya'nın Slavcılık ve Avrupa karşısındaki vazifelerini bir sistem haline koyan on makalesi çıkmıştı. Bu yazılar 1871'de Stachov adlı biri tarafından Rusya ve

¹⁴ Armaoğlu, a.g.e., s.490-491; Kurat, a.g.e., s.255-256; Anderson, a.g.e., s.185; Slav Yardım (Yardımsever) Derneği'nin 1858 senesinde kurulduğuna dair bkz. Barbara Jelavich, Balkan Tarihi: 18. ve 19. Yüzyıllar, Cilt: I, (Tercüme: İhsan Durdu-Haşim Koç-Gülçin Koç), Küre Yayınları, İstanbul 2006, s.368.

¹⁵ M. H. Şentürk, a.g.e., s.79-80 (dipnot: 7).

¹⁶ Kurat, "Panslavizm", s.256; Aynı yerden naklen, Kocabaş, a.g.e., s.279.

¹⁷ Jelavich, a.g.e., s.368, 383.

¹⁸ Enver Ziya Karal, Osmanlı Tarihi, Cilt: VII, Ankara 1977, s.58.

Erdoğan KELEŞ

Avrupa (Rossiya i Evropa) adıyla yayınlanınca büyük bir yankı uyandırdı. Bundan sonra Panslavizm'in İncil'i ve bir çeşit anayasası haline gelen bu kitaba göre merkezi İstanbul olacak olan Büyük Slav İttifakı ve Rus-Slav Birliği şu devletlerden meydana gelecekti:

1-Galiçya, Bukovina ile Macaristan'ın Rutenlere meskun kısımları, Slav Birliği'nin başında bulunacak olan Rus Çarlığı'na verilecek.

2-Çek-Moravya-Slovakya Devleti

3-Sırp-Hırvat-Sloven Krallığı (1918'de kurulan Yugoslavya)

4-Bulgar Krallığı (Rumeli ve Makedonya dahil)

5-Romanya (Eflak ve Buğdan ile Slav ahalisi olmayan Bukovina kısmı), Tuna mansıbı ve Dobruca Rusya'ya verilecektir.

6-Yunanistan (Rodos, Girit, Kıbrıs dahil)

7-Macaristan Krallığı (Ruslara ve Çeklere verilmeyen kısım)

8-İstanbul Eyaleti (Rumeli ve Anadolu, Çanakkale Boğazı, Gelibolu yarımadası ve Bozcaada dahil)

Kısacası, Danilevskiy'e göre Rus-Slav Birliği, Adriyatik Denizi'nden Büyük Okyanus'a, Kuzey Buz Denizi'nden Ege Denizi'ne kadar uzanan alanı içine almaktaydı¹⁹.

Panslavizm hareketinin karşısına 1870'lerde bazı engeller çıkmıştır. Bu engellerin başında Panslavizm'in dini esas alması yani Ortodoksluğu savunmasıdır. Böyle olunca Avusturya-Macaristan İmparatorluğu'nda yaşayan Slavların büyük bir kısmı ile Polonyalıların Katolik dinine bağlı olmaları bu ilkeye ters düşmektedir. Bu sebeple Panslavizm'in tek uygulanabileceği devlet ise Osmanlı'dır. Diğer bir sorun ise Slavların tamamen kültürlerinden ve dillerinden bağımsız olarak Ruslaştırılması'na ilişkin olanıdır. Bazı Panslavistler Slavların tamamen Ruslaştırılması gerektiğini ileri sürmüşlerdir. Üçüncü sorun ise, Slavlar üzerinde Rus kültürünü egemen kılmak konusudur. Pek çok batılı Slav, Rus kültürünün egemen kılınmasını tepkiyle karşılayarak, Rusya'nın kontrolünün altına girilmesini bir devletin egemenliğinden çıkıp diğer bir devletin egemenliğine girmekten başka bir şey olmadığı görüşünü savunmuşlardır. Fakat, uzun tartışmalardan sonra Panslavizm'in, din, dil ve Rus kültürü gibi unsurları terk edilerek, Rusya'nın askeri gücü ile Avusturya-Macaristan'ın ve Osmanlı'nın yok edilmesi ve yıkılması amacına yönelinilmiştir²⁰. Kısacası Panslavistler, Rusların Avrupa'dan Türkleri kovmalarını, İstanbul merkez olmak üzere bir Slav devleti kurmaya ve Rusya'nın bu misyonu yağımaya tarihi hakkı olduğu görüşünü savunmaktadır²¹.

¹⁹ Kurat, "Panslavizm", s.263-266; Aynı yerden naklen, Armaoğlu, a.g.e., s.491-492.

²⁰ Armaoğlu, a.g.e., s.492-493.

²¹ Kurat, Rusya Tarihi..., s.343-344.

Rusya'nın Panslavizm Politikasının Balkanlarda Uygulanmasına Dair Bir Layiha

Rusların Panslavizm hareketine karşı eğilimleri aslında sebepsiz değildi. Kırım Savaşı'ndan sonra imzalanan 30 Mart 1856 tarihli Paris Antlaşması ile siyasi ve askeri yönden hayli sarsıntıya uğramışlardı. Osmanlı Devleti, Avrupa devletleri topluluğuna dahil olmuş, Karadeniz silahsızlandırılmış, boğazlar bütün devletlere kapalı hale getirilmiş, Rusya devletlerarası siyasi alanda yalnızlığa itilmiş kısacası Osmanlı Devleti'ne karşı bir Rus tehdidi tamamen ortadan kaldırılmıştı. Fakat, Rusya'nın tüm bu kısıtlamaları ortadan kaldırmak için harekete geçmesi uzun sürmedi. Avrupa devletleri arasındaki siyasi çatışmaları fırsat bilerek, Karadeniz'in silahsızlandırılması ve tarafsızlığı ile ilgili maddenin kendi aleyhine işletildiğini, buna karşılık Osmanlı Devleti'nin herhangi bir kısıtlamaya maruz kalmaksızın kendisine karşı güçlenmeye devam ettiğini ileri sürerek 1856 Paris Antlaşması'nın bazı maddelerinin tekrar gözden geçirilmesini teklif etti (31 Ekim 1870). Rusya'nın bu girişimi üzerine toplanan Avrupa devletlerinin temsilcileri, 13 Mart 1871 Londra Antlaşması ile Rusya'nın isteklerini kabul ettiler²².

Rusya, 1871 Londra Antlaşması ile gelişiminin önündeki en büyük engeli ortadan kaldırmıştı. Sıra Balkanlardaki Slav kökenli ulusları kışkırtarak ayaklanmalarını sağlamaya ve İstanbul'u ele geçirmeye dayalı Panslavizm planını uygulamaya gelmişti. Rusya'nın şiddetlendirdiği Panslavizm politikası Balkanlarda gerginliğin artmasına neden oldu. Sırp-Karadağ isyanları, Bulgar meselesi ve Bosna-Hersek olayları Osmanlı Devleti'ni oldukça güç durumda bırakan Panslavizm hareketlerinin bir sonucu olarak ortaya çıkacaktır²³. Aslında Osmanlı Devleti bünyesinde bulunan Hıristiyan tebaaya yönelik olarak yapılması istenen reformlar 1856 Islahat Fermanı'nın ilanından sonra hız kazanmıştı. Örneğin 1867 senesinde hem Fransa hem de Rusya yapılması istenen reformlara dair farklı planlar sunmuşlardı. Fransız planı, milletlerin eşit haklarının genişletilmesi, karma eğitim yapılması ve dini etkinin asgari düzeye indirilmesi yoluyla imparatorluk halklarının bir Osmanlı milliyeti içinde kaynaştırılmasını hedeflemişken; Rus planı ise, imparatorluğu milliyet temelinde bazı özerk bölgelere ayırmayı hedeflemişti²⁴. Görüldüğü gibi Rus planı Slav halklarının Panslavist politika ile imparatorluktan koparılmasının temelini atmak üzere tertip edilmiştir.

²² Rauf Ahmed-Ragıp Raif, Boğazlar Meselesi, Babıali Hariciye Nezareti, Matbaa-i Amire, İstanbul 1332, s.28; Cemal Tukin, Osmanlı İmparatorluğu Devrinde Boğazlar Meselesi, İstanbul 1974, s.302.

²³ Besim Özcan, "Osmanlı Devleti'nin Rusya'ya Yönelik Dış Politikası (19. yy. ve 20. yy. Başı)", Türk Dış Politikası-Osmanlı Dönemi, Cilt: 2, (Edt. Mustafa Bıyıklı), İstanbul 2008, s.329.

²⁴ Roderic H. Davison, Osmanlı İmparatorluğu'nda Reform 1856-1876, Cilt: II, (Çev. Osman Akınhay), İstanbul 2007, s.8.

Erdoğan KELEŞ

Aslında Rusya’da Panslavizm’i resmi bir politika haline getiren ve Türkiye planını uygulamaya koyan isim General Nikolay Pavloviç İgnatıyef idi. Rus Slavistleri tarafından, Osmanlı yönetimi altındaki Slavların kültürel ve dinsel faaliyetlerine destek olmak ve buna bağlı olarak da Sırların “günahkar Batı” ortamının içine düşmesi önlemek amacıyla kurulan Slav Hayır Kurumu’nun daha sonradan St. Petersburg’da açılan şubesinin üyelerinden birisi de İgnatıyef’tir²⁵. 1864’de İstanbul’a sefir olarak atanmıştı. İstanbul’a atanmadan önce Rusya Dışişleri Bakanlığı’nda Yakın-Şark Masası başkanlığını yürüten İgnatıyef, Panslavizm’in en ateşli savunucusuydu. O’nun Türkiye’ye yönelik Panslavist planının esasını, “Slavlar’ın Türk idaresinden çıkarılması ve İstanbul ile boğazların Rusya’ya sıkı sıkıya bağlanması teşkil ediyordu. Bunun er veya geç çözümü ise Rusya’nın silaha sarılması ile mümkün olacaktır.” Türkiye’ye geldikten sonra harp politikasını takip eden İgnatıyef, buna ortam hazırlamak için Padişah ve Sadrazam başta olmak üzere devlet adamlarını etkisi altına almak, Slav ulusları isyana teşvik, Osmanlı ıslahatlarını sabote etmek ve tecrit politikalarına başladı. 13 Mart 1870’de Sadrazam Mahmut Nedim Paşa’ya yayınlattığı bir fermanla Bulgar Eksarhlığı’nın kurulmasını sağladı. Böylece Bulgarları, İstanbul’daki Rum-Ortodoks rahibinin tahakkümünden kurtarıp Rusya’nın hamisi olduğu bir Slav rahibin idaresine²⁶ verilmesini sağlayarak Bulgar milli hareketine hız kazandırdı. Yine İgnatıyef’in teşvikiyle büyük vilayetlerin parçalanarak küçük vilayetler teşkiline kalkışıldı. Ayrıca verdiği ıslahat layihaları ile Slav halklarını harekete geçirmek isteyen İgnatıyef bunda da başarılı olmuş, Rusya’dan gönderilen Panslavist komitacıların da tahrikleri ile Balkanlar gittikçe karışmaya başlamıştır²⁷. 9 Temmuz 1875’de bu suretle Rusya’nın teşvikini görür görmez Hersek’teki Nevesinye sancağındaki Hıristiyan Sırlar vergilerin ağırlığını bahane ederek Osmanlı idaresine karşı isyan ettiler. Bunu Karadağ’daki Sırların ve yine Panslavistlerin teşvikiyle Bulgarların isyanları (Mayıs 1876) takip etmiştir²⁸.

Balkanlarda Panslavistlerin gayret ve teşviki ile başlamış olan isyan, Karadağ ve Sırların Osmanlı Devleti’ne karşı savaş ilan etmelerine neden oldu. Çekler başta olmak üzere Avusturya’daki tüm Slav zümreler (Lehliler hariç) ile Ruslar, Karadağlılara ve Sırlara para yardımı yapıyorlardı. Rus gönüllüleri Sırp ordusuna katıldığı gibi, Sırp ordusunu daha önce Müslümanlara karşı savaşmış olan Rus generali Çernayev²⁹ komuta ediyordu. Rusya bununla da yetinmeyerek Osmanlı Devleti’ne savaş ilan etmiştir (24 Nisan 1877). Rusya bu savaş ile Panslavist emellerine kavuşacağına yani İstanbul ve boğazları ele

²⁵ Kemal H. Karpat, *Balkanlar’da Osmanlı Mirası ve Ulusçuluk*, (Çev. Recep Boztemur), İmge kitabevi, Ankara 2004, s.28.

²⁶ Charles Seignobos, *Tarih-i Siyasi (Asr-ı Hazırda Avrupa: 1814’dan 1896’ya Kadar)*, Cilt: III, (Mütercim: Ali Reşad), Dersaadet 1326, s.226.

²⁷ Kurat, *Türkiye ve Rusya...*, s 77; Kocabaş, a.g.e., s.282-287.

²⁸ Hourie, a.g.e., s.33-34; Kurat, “Panslavizm”, s.268.

²⁹ Davison, a.g.e., s.117.

Rusya'nın Panslavizm Politikasının Balkanlarda Uygulanmasına Dair Bir Layiha

geçirerek Balkanlardaki Slavları tek çatı altında toplayacağını ummuştu. Ancak Ruslar, Balkanlarda hiç beklemedikleri şekilde ağır kayıplar verdiler. Nihayet 3 Mart 1878 tarihli Ayastefonas Antlaşması ile savaşa son verildi. Fakat büyük devletler bu antlaşmaya itiraz ettiler. Temmuz 1878'de imzalanan Berlin Antlaşması ile önceki antlaşma hükümsüz bırakıldığı gibi Sırbistan, Karadağ ve Romanya tamamen bağımsız olurken, Osmanlı himayesinde küçük bir Bulgar Prensiği kuruldu. Bu savaşlar sonunda Rusya'nın gayretiyle Balkan Slavları'nın büyük bir kısmı bağımsızlıklarını kazanmasına rağmen, Rusya İstanbul'a ve boğazlara sahip olamamıştır. Bu ise Rus Panslavistleri arasında büyük bir hayal kırıklığına neden olmuştur³⁰.

Panslavizm hareketi ile Rusya'nın Panslavist siyasetini böylece ifade ettikten sonra kimin tarafından verildiği ve tam tarihi belli olmayan bir layihadan söz etmek istiyoruz³¹. Bu layihada Eflak, Boğdan, Sırbistan, Karadağ, Bosna-Hersek, Arnavutluk ve Bulgaristan ahvali ile Rusların buralarda çevirdikleri entrikalara ve besledikleri emellere dair ayrıntılı bilgi verilmiştir. Belgenin içeriği incelendiği vakit tarihinin 1870 ve sonrasına ait olduğu kolaylıkla anlaşılmaktadır. Zira Rusya'nın Balkan halklarına karşı takip ettiği siyasetten, Osmanlı-Rus Savaşı'nda Eflak-Boğdan memleketlerinden Rus ordusuna katılan birkaç bin kişiden, Bulgaristan'ın bağımsızlığı için yapılan hazırlıklardan ve tahriklerden bahsedilmiş olması bunu ortaya koymaktadır.

Layihada ifade edildiğine göre Rusya'nın Slav milletleri üzerine takip ettiği politika şöyledir:

-Sırbistan üzerinde hakimiyet kurmak suretiyle Rumeli eyaletlerini ele geçirmek.

-Bulgar milleti üzerinde nüfusunu genişletmek ve bu sayede Bosna eyaletine de tesir etmek.

-Bosna eyaletinden yaşı uygun çocukları Rusya'ya çağırmak suretiyle kendi mekteplerinde eğitip, terbiye ettikten sonra Slavcılık fikirleriyle dolu olarak vatanlarına geri göndermek.

Layihaya göre, Rusya'nın Sırbistan'ın öncülüğünde Slav milletlerini kendi bünyesi altında toplamak, Bosna'yı ele geçirmek ve Slav kökenli çocukları Rusya'da eğitmek suretiyle Panslavist duygularla yetiştirip, kendi emellerine uygun olarak kullanmak şeklinde bir politika takip ettiğini görmekteyiz. Bu ise Slav Yardım Derneği'nin Rus Dışişleri Bakanı Gorçakof'a gönderdiği mektupta ifade edilen ve yukarıda verdiğimiz üç maddelik amaçları ile yine bu derneğin Bulgar gençlerine Rusya'da eğitim görmeleri için burslar tahsis etmesi veya yüzlerce Slav-Bulgar öğrenciyi Rusya'ya eğitim için getirtmesi gibi politikalarıyla aynen örtüşmektedir. Dolayısıyla layihanın yazarı Rusya'nın Slavcılık politikasını tam olarak ortaya koymuştur.

³⁰ Kurat, "Panslavizm", s.270-271; Jelavich, a.g.e. s.382-391.

³¹ Başbakanlık Osmanlı Arşivi (BOA), Cevdet. Hariciye. no: 942, (tarihsiz). Bkz. Ek.

Erdoğan KELEŞ

Rusya'nın takip ettiği Slavcılık siyaseti böyle izah edildikten sonra Rusya'nın politikasına en uygun halkın Sırlar olduğu belirtilmiştir. Rusya'nın Panslavist politikalarının en önemli uygulayıcıları hiç kuşkusuz Rus konsoloslarıdır. Layihada ifade edildiğine göre, Rusya'nın Belgrad Konsolosu'yla gizlice görüşmek ve nasihat almak üzere Bulgaristan ile Bosna-Hersek taraflarından bazargan ve papas kılığında bürünmüş bazı şahıslar Sırbistan'a gelmektedirler. Bu kişilerin amaçları kilise ve manastırlarına konsolusun aracılığıyla Rusya'dan para ve kitap yardımı almak, görüş alışverişinde bulunmaktır. Bu sayede Rusya'nın Slav milletleri üzerine olan etkinliğinin artması sağlanıyordu. Yine Rusya'nın yardımı ve bilgisi dahilinde Sırlar savaş için gerekli silah ve mühimmatı tedarik etmektedirler. Görüldüğü gibi Rusya, Slav milletlerini etkilemek ve onları kendi bünyesinde toplamak için gerekli ortamı hazırlamakla meşguldür. Rusya'nın bu tutumuna karşı Osmanlı Devleti tarafından şüpheyle yaklaşılmakta ise de buna engel olunması yönünde yapılacak bir girişimin ters etki yapması da muhtemeldir. Çünkü, bu durumda Rusya'nın lütuf ve merhamet ile Osmanlı Devleti'nin baskısından kaçan kimseleri himaye etmesi gibi bir durum ortaya çıkabilirdi. Bu ifadeden anlaşıldığına göre Osmanlı idarecileri Rusya'nın Slavlar üzerine takip ettiği Panslavist siyasete karşılık olarak etkin bir politika üretememişlerdir.

Rusya'nın lütuf ve merhamet ile halkları himayesi altına alması eski tarihlerde Roma Devleti tarafından uygulanmış siyasetle aynıdır. Lütuf ve merhametle himayesi altına aldığı milletleri sonradan bir bahane ile hakimiyetleri altına alan Romalılar gibi Ruslar da aynı usulü benimsemişlerdir. Mesela Gürcistan, Kırım ve Besarabya diye anılan Boğdan kıtasındaki Hotan, Bender-Kili, Akkerman ve İsmail Eyaletleri'ni önce himayeleri altına almışlar, sonradan bir gaile ve bahane ile istila etmişlerdir. Rusya aynı şekilde Karadağ, Eflak-Boğdan ve Sırbistan'ı tazyik ve tahrik etmektedir. Ancak bu eyaletlerin halkları şimdi Rusya'nın bu iki yüzlü siyasetini anlamışlar ve yakın veya uzak bir zamanda kendilerini yutmaya çalışacağını bildiklerinden kurtulmak için çare aramaktadırlar. Hatta, Rusya'nın hakimiyeti altına girmekten kurtulmak için Osmanlı Devleti'nden yardım beklemektedirler. Osmanlı Devleti ise şimdiki durumda sıkıntıdan kurtulmuş ve Avrupa devletlerinin himayesine mazhar olmuş olmasından dolayı Rusya'nın Karadağ, Eflak-Boğdan ve Sırbistan gibi kendi topraklarındaki hareketleri kabul edilebilir şeyler olmadığından bunlara son vermek istemektedir. Çünkü Osmanlı Devleti'nde, Rusya'nın emel ve muradını gerçekleştirecek surette her cins ve taifeden taraftarları ve casusları vardır. Bunlar ülkenin herhangi bir yerinde sulh zamanında, en büyük muharebe ve mukateledekinden bile daha fazla zarar verebilirler. Politik ortam her an değişken ve değişebilir bir durum olduğundan, siyasi ortamın uygun olduğu bu dönemde Osmanlı Devleti, Rusya'nın Balkanlar'daki Panslavist politikalarının önünü kesmek istemektedir. Çünkü, bazen politikada bir saat bile geç kalınması çok pahalı neticeler doğurabilir ve geçen zamanı da geri getirmek mümkün değildir.

Rusya'nın Panslavizm Politikasının Balkanlarda Uygulanmasına Dair Bir Layiha

Layihanın yazarı buraya kadar Rusya'nın Balkanlar'da uyguladığı Panslavist politikayı açıkladıktan sonra bunlara karşı nasıl hareket edilmesi gerektiğini izah edeceğini belirterek, vereceği tavsiyelerin ve bilgilerin Rus casuslarından mutlaka saklanması gerektiğini hatırlatmıştır. Buna göre;

-Hersek ve Arnavutluk eyaletlerinin Karadağ'a yakın mahallerinde oturan Hıristiyanlar sürekli olarak ve gizlice Karadağ tarafına gidip gelmektedirler. Bunlar Karadağ Ladikası'nın aracılığıyla Dubrovnik'te bulunan Rus konsolosuyla görüşmektedirler.

-Karadağlılar, Osmanlı Devleti'nin hakimiyetinde ve Rusya sınırında bulunan İşkodra eyaletinde Zeta diye adlandırılan Jablyak (Žabljak) ve Podgorica kazalarının Karadağ Beyi Çernoviç Yevan'ın zamanında hükümet merkezleri olduğunu ileri sürerek Rusya'nın yardımıyla bu toprakları istila etmek istemektedirler. Hatta, Rusya sefiri burasının bir parça yer olduğunu ileri sürerek Karadağlılara ihsan buyurması hususunda Sultan II. Mahmud'un ölümünden yaklaşık iki veya üç yıl önce (1835-1836) talepte bile bulunmuştur. Sultan II. Mahmud ise "...önemli bir şey değil, bakarız..." diyerek Rus sefirinin isteğine politik bir cevap vermiştir. Fakat bunu kabul etmemiştir.

-Rusya imparatoru Karadağlıların, Osmanlı Devleti ile mücadele edebilmesi için ekonomik olarak güçlenmesi gerektiğine inanmaktadır. Bunun nasıl olması gerektiğini araştırması için Kavalski adlı memurunu dahi göndermiştir. Bu memurun vazifesi Karadağ'da bulunan maden yataklarını tespit etmektir. Kavalski yaptığı incelemelerde Karadağ'da sadece demir ve bakır madenlerinin olduğunu, buna karşılık Osmanlı Devleti'nin hakimiyetinde bulunan İşkodra eyaletinin Zeta denilen bölgesinde ise gümüş (sim derz) madeni olduğunu belirlemiştir. Rusya, bu sebeple Zeta bölgesinin Karadağlıların eline geçmesi için büyük gayret göstermektedir.

-Ayrıca Karadağlılar silahlanmakta olup, lazım olan tüfek ve piştov gibi silahları da Avusturya'dan satın almaktadırlar.

-Eflak ve Boğdan eyaletlerinde piyade ve süvari sınıfından 5000 talim görmüş asker vardır. Bu askerlerin yarısı 3 senede bir terhis edilmektedir ve yerlerine yenileri alınmaktadır. Kazalarda ise sekban sınıfından yine talimli olarak 4-5000 asker mevcuttur. Bunlarında bir kısmı terhis edilirken yerlerine yenileri alınmaktadır. Bu şekilde bir sistemin uygulanmasının amacı ise zaman içinde talimli asker sayısını artırmak ve çıkacak bir savaşta hazır asker bulundurmaktadır. Bunların şimdilik bir tehlikesi yok ise de daha önceden Rusya, Osmanlı Devleti ile yaptığı savaşlarda başıbozuk namıyla Eflak ve Boğdan'dan birkaç bin asker tedarik etmiştir. Dolayısıyla bundan sonra çıkabilecek bir savaşta Rusya eğitilmiş bu askerleri hizmetine alacaktır.

-Eğer, Eflak ve Boğdan eyaletleri ekonomik açıdan güçlü olurlar ise daha fazla askeri eğiteceklerdir. Bu bölgelerdeki patrik ve manastır gelirlerinin üçte birinin kanunnameleri gereğince alıkonulması durumunda büyük bir gelir

elde edecekleri muhakkak olup, bu takdirde bir miktar daha asker eğitmeleri mümkündür. Buna dikkat edilmelidir.

-Rusya, gözünü Bulgarlar üzerine dikmiştir. Bulgaristan'ın her tarafına gönderdiği adamları ve casusları vasıtasıyla fesat çıkarmaya gayret etmektedir. Amacı Bulgarların bağımsız olmalarıdır. Bunu gerçekleştirebilmek için ve isyan günü geldiğinde hazırlıklı olsunlar diye Bulgaristan'a gizlice silah göndermenin çarelerini araştırmaktadır.

Sonuç olarak denilebilir ki layihanın yazarı, Rusya'nın Balkan milletleri üzerindeki emellerini ve bu emellerini gerçekleştirebilmek için nasıl hazırlıklar yaptığını, Osmanlı idarecilerinin nelere dikkat etmeleri gerektiğini açık bir dille izah etmiştir.

KAYNAKÇA

- Ahmed Cevdet Paşa, **Tarihi-i Cevdet, Cilt: 1**, (def'a salis), Dersaadet 1858.
- Anafarta, Nigâr, "I. Petro'nun Vasiyetnamesi", **Hayat Tarih Mecmuası, Yıl: 4, Cilt: 2, Sayı:11**, (1 Aralık 1968), s.66-68.
- Anderson, Matthew Smith, **Doğu Sorunu 1774-1923, Uluslar arası İlişkiler Üzerine Bir inceleme**, (Çev. İdil Eser), YKY, İstanbul 2001.
- Armaoğlu, Fahir, **19. Yüzyıl Siyasî Tarihi (1789-1914)**, TTK, Ankara 2003.
- Başbakanlık Osmanlı Arşivi (BOA), **Cevdet. Hariciye. no: 942**, (tarihsiz).
- Baykal, Bekir Sıtkı, "Makamat-ı Mübareke Meselesi ve Babîâli", **Belleten, Cilt: XXIII, Sayı: 90**, (1959) s.241-266.
- Ceride-i Havadis (CH), **nr. 634**, (27 L 1269 / 3 Ağustos 1853).
- Davison, Roderic H., "Rus Becerisi ve Türk Aptallığı: Küçük Kaynarca Antlaşması'nın Gözden Geçirilmesi", **Osmanlı-Türk Tarihi (1774-1923)**, (Çev. Mehmet Morali), İstanbul 2004, s.61-86.
- Davison, Roderic H., **Osmanlı İmparatorluğu'nda Reform 1856-1876, Cilt: II**, (Çev. Osman Akınhay), İstanbul 2007.
- Hayreddin, **1270 Kırım Muharebesinin Tarih-i Siyasiyesi**, (Yayınlayan: Ahmed İhsan ve şürekası), İstanbul 1326.
- Hourie, Paul, **Türkiye Nasıl Paylaşıldı**, (Naşir: İbrahim Hilmi), Dersaadet 1329.
- Hüseyin Hüsni, **Sâika-i Zafer**, İstanbul 1292.
- Jelavich, Barbara, **Balkan Tarihi: 18. ve 19. Yüzyıllar, Cilt: I**, (Tercüme: İhsan Durdu-Haşim Koç-Gülçin Koç), Küre Yayınları, İstanbul 2006.
- Karal, Enver Ziya, **Osmanlı Tarihi, Cilt: VII**, Ankara 1977.
- Karpat, Kemal H., **Balkanlar'da Osmanlı Mirası ve Ulusçuluk**, (Çev. Recep Boztemur), İmge kitabevi, Ankara 2004.
- Kocabaş, Süleyman, **Kuzey'den Gelen Tehdit Tarihte Türk-Rus Mücadelesi**, İstanbul 1989.

Rusya'nın Panslavizm Politikasının Balkanlarda Uygulanmasına Dair Bir Layiha

- Kurat, Akdes Nimet, "Panslavizm", **A.Ü. D.T.C.F. Dergisi**, Cilt: XI, Sayı: 2-3-4, (Haziran-Eylül-Aralık 1953) s.241-278.
- Kurat, Akdes Nimet, **Rusya Tarihi, başlangıçtan 1917'ye Kadar**, TTK, Ankara 1993.
- Kurat, Akdes Nimet, **Türkiye ve Rusya, XVIII. Yüzyıl Sonundan Kurtuluş Savaşına Kadar Türk-Rus İlişkileri (1789-1919)**, Ankara 1970.
- Morel, Eugène, **Türkiye ve Reformları**, (Çeviren: S. Belli), Ütopya, (2. baskı), Ankara 2000.
- Mouravieff, Boris, **I. Petro'nun Vasiyetnâmesi**, (Çev. Refik Özdek), Bedir yayınları, İstanbul 1966.
- Muharrerat-ı Nadire, Cilt: 6-7, 8-9**, İstanbul 1289.
- Özcan, Besim, "Osmanlı Devleti'nin Rusya'ya Yönelik Dış Politikası (19. yy. ve 20. yy. Başı)", **Türk Dış Politikası-Osmanlı Dönemi, Cilt: 2**, (Edt. Mustafa Bıyıklı), İstanbul 2008, s.309-346.
- Rauf Ahmed-Ragıp Raif, **Boğazlar Meselesi**, Babiali Hariciye Nezareti, Matbaa-i Amire, İstanbul 1332.
- Seignobos, Charles, **Tarih-i Siyasi (Asr-ı Hazırda Avrupa: 1814'den 1896'ya Kadar), Cilt: III**, (Mütercim: Ali Reşad), Dersaadet 1326.
- Sorel, Albert, **XVIII. Asırda Mesele-i Şarkıye**, (Çev. Yusuf Ziya), Matbaa-i Hayriye ve şürekası, İstanbul 1911.
- Şentürk, M. Hüdai, **Osmanlı Devleti'nde Bulgar Meselesi (1850-1875)**, TTK, Ankara 1992.
- Tukin, Cemal, **Osmanlı İmparatorluğu Devrinde Boğazlar Meselesi**, İstanbul 1974.

EK:

Layiha³²

Rusya Devleti Sırbistan'da politikaca hükümdarlık ile kudret-i kesb etmiş olduğunun sebab-i hikmeti bütün bütün cihet ve gayreti Sırbistan'ın da ma'rifetiyle Rumeli Eyaletleri'ni merkez kesb etmek ve ol taraflarda olan Bulgar milleti beyinlerinde kendi nüfuzunu tevsi' etmek ve bu vechle Bosna Eyaleti'ne dahi tesir ettirmek niyetiyle Bosna Eyaleti'nden ilme talib sinninde olan çocukları kendi memâlikine celb etmek ve mekteblerinde ta'lim-i ilm ve terbiye ile vatanlarına iade eylemek gayretinde bulunmuşdur ki bunların vasıtasıyla sühûletle kendi murad ve maksûdına vasıl olsun.

³² Kimin tarafından verildiği anlaşılamayan bu layihada Eflak, Boğdan, Sırbistan, Karadağ, Bosna-Hersek, Arnavutluk ve Bulgaristan ahvali hakkında ve Rusların buralarda çevirdikleri entrikalara ve besledikleri emellere dair ayrıntılı bilgi verilmektedir. Başbakanlık Osmanlı Arşivi (BOA), Cevdet. Hariciye. no: 942, (tarihsiz).

Erdoğan KELEŞ

Velhasıl şimdiki halde Sırbistan Rusyalu'nun politikasına gayet menfaatlıdır. Zira Belgrad'da ikamet iden Konsolosu ma'rifetiyle gerek Bulgaristan'dan ve gerek Bosna ve Hersek taraflarından kimi güya bazarganlık ile ve kimi papas taifesi güya tasadduk-ı cem' etmek üzere milletleri taraflarından vekaletle Sırbistan'a gelüb merkum konsolos ile hafiyen meşveret etmek ve nasihat almak pek eshel olacağı ve o makûle papas ve rahible hem meşveret idebileceği ve hem kilisa ve manastırlarına merkum konsolos vasıtasıyla taraf-ı devlet-i Rusya'dan tasadduk ve kitab dahi iktisab idebilecekler ki bu husus balada zikr olunmuşdur. Ve bu dahi bilinmek icab iderki Sırbistan Rusyalu'nun bilmesiyle gayet hafî olarak mühimmat-ı harbiye tedârikinde ve hazırlık etmekde bulunmuşdur.

Vakıa Rusyalu'dan bu hususda şübhe-i ârız olunacak gibi bir şey olmaz idi. Zira bir sebeble hem i'tikâdı bulunan kimesnelere lütf etmek ve iane etmek, diğerine güya Devlet-i Osmaniye'den tazyik olunanlara himayet etmek dimek olur. Ancak zikr olunan lütf ve himayet hiç başka bir şey olmayıb hemen yalnız cezb etmek ve davranmaya sayd etmek sıralarında olduğundan bu cümle keyfiyet-i hal-i hareket-i muzırrattan 'ad olunmak farz olmuştur. Yahud politikaca Rusyalu'nun bu vechle davranması bilâ-hadd ve hudud-ı istihkâkı olmak dimek olacağı anlaşılıyor.

Eski tarihlere nazaran Roma devletleri bu suretlerle cümle milletleri hükümleri altına alırlar idi. Şöyle ki: evvel emirde milletlere lütf ve merhamet göstererek kendi himayeleri altına alırlar idi ve sonra bir illet ve bahane ile ber-takrîb hükümleri altına alırlar idi. Rusyalu da dahi bi-'aynihi o misüllü hareketler görünmektedir ve işte Rusyalu o misüllü suretlerle hükmü altına aldı Gürcistan'ı ve Kırım'ı ve Besarabya tabir olunan Boğdan kıt'asından olan Hotan, Bender-Kili, Akkerman ve İsmail eyaletleri ki bunları evvelisi himayesi altına almışdı. Sonra gaile ve bahane bulub istila eyledi. Bu isim ile emr ediyor Karadağ'a ve tazyik ediyor Eflak ve Boğdan'ı ve tahrik ediyor Sırbistan'ı. Ancak bu eyaletlerin sekeneleri şimdi bu iki yüzlü himayetin ağırlığını hesap etmiş olmalarıyla ve bu politikaca kayd ü benden halâs olmakla ve kendilerini vakt-i karîbde yahud baîde de yutmağa hücum ve ukubet gösterinden kaçub halâs olmağa nâra yanarak arzu iderlerki Devlet-i Aliyye kendülerine iane buyurub işbu zay' edici politikanın bu hale getürmüş olduğu tehlikeden kendilerini cezb ile halâs buyursun deyü can ü gönülden murad iderki Devlet-i Aliyye işbu hallere havale-i nigâh buyurduğu halde hükümet-i Devlet-i Aliyye'ye muzırratı olduğunu anlamış olacağından ol dahi cihet-i esbab ve mesâili istihsaliyle bu yaranın müdâvâtına bakılması münasib olacağı zira çok def'a sulcuk kabarcık olub ilaç kabul etmez yara olduğu mesmû'dur.

Devlet-i Aliyye şimdi gaileden berî olub ve Avrupa devletleri dahi Devlet-i Aliyye'nin hayr-hâh bulunmuşlar olmak takrîbiyle Rusyalu'nun ismi balada zikr olunan eyaletlerde tahammül kabul ider şeylerden olmadığından bu surette şimdiki halde memâlik-i mahruse-i Devlet-i Aliyye'den Rusyalu'nun

Rusya'nın Panslavizm Politikasının Balkanlarda Uygulanmasına Dair Bir Layiha

fesâdâtını def' eylemek pek muvâfık-ı eyyâm olduğu dergârdır. Zira Rusyalu'nun tebaa-i Devlet-i Aliyye beyinlerinde her bir cins ve taifeden taraftarları ve casusları olub devrişib anın murad ve maksudunun hususi muamelatında bulunmuşlar olduklarından bu makûleler bir memâlikde gayet emin vakitte en büyük muharebede ve mukateledekinden ziyade muzırrat idebilirler. Bu eyyâm ü vakt girân-kıymet olub bu vaktin kıymeti bilünüb ve kemâl-i mertebe menfaatini husule getürmek icab-ı hal ve maslahattandır. Zira nice vakit bile bir kararda durmadığı misüllü politikada bir kararda durmaz. Politika hakkında bir saat bile pek bahaludur ve zay'i olan vakit geriye dönmez.

Bu cümle tahrir kılınan husûsât-ı makûle şayan olduğu halde husûsât-ı mezkurun hiçbir gûne zahmet çekmeyerek ber-vech-i dil-hâh hususu ne vechle mümkün olacağı canib-i çakeriden arz ve inha kılınacağı fakat bu husûsât Rusyalunun casuslarından ihtifâ olunmak icab ider. Zira devlet-i mümaileyhanın bu tarafda casusları bî-hadd ve ihsâdır.

“Zehir yine zehirli muamele ile def' olduğu misüllü ve politika dahi politika ile def' olur”.

Tahşiye

Hersek ve Arnavutluk eyaletlerinde Karadağ'a karib mahallerde bulunan İsevi taifeleri daima Karadağ tarafına hafiyen giderler ve Karadağ ve Ladikası vasıtasıyla Dubrovnikde bulunan Rusya Konsolosuyla muameleları vardır.

Karadağlılar hudud-ı Rusya yedinde olub memâlik-i Devlet-i Aliyye'den olan İşkodra eyaletinde vaki' Zeta tabir olunan Jablyak (Žabljak) ve Podgorica vesair kazalar eski zamanda Karadağlılara Çernoviç Yevan nam beğlerinin vaktinde mersûm beğın makarr-ı hükümeti bu mahallerde imiş deyü dailerince ümidleri Rusya devleti ianesiyle yine ol mahalleri istila etmektedir. Hatta bu hususu cennetmekân hazret-i şehriyari Sultan Mahmud Han hazretlerinin zaman-ı saâdetlerinde bir parça mahaldir ihsan buyrulsun Karadağlılara diyerek cennetmekân-ı müşarünileyha hazretlerinden Rusya sefiri şifâhen istida' etmiş ise de cennetmekân-ı müşarünileyha hazretleri dahi bir azim şey değildir bakarız deyü politika ile cevap buyurmuşlar. Bu husus cennetmekân-ı müşarünileyh hazretlerinin dâr-ı bekâya intikalinden iki yahud üç sene mukaddem vukubulmuşdur.

Rusya Devleti Karadağlıların akçe tarafından vüsât-ı kesb ile o suretle Devlet-i Aliyye'ye mukâbeleye kudret-i kesb etmelerini iltizâm etmiş olmağla bu hususun esbâb-ı ve mesâili istihsali gayretinde olduğundan iki seneden mütecevizdir Rusya imparatoru cenabları kurenâsından Kavalski nam memurunu göndermişdir Karadağ'a ki bakıb madenler taharri eylesin. Karadağlıların kendüleri sahib bilsün ve mersûm memur dahi ba-taharri Karadağda yalnız demür ve nühas madenleri bulmuş olub ve balada zikr olunan hem hudud buldukları Zeta denilen İşkodra eyaleti küt'asında sim derz

Erdoğan KELEŞ

madenleri olduğunu anlamış olduğundan buna binaen ol mahalleri Karadağ memleketine ilhak ettirüb sim derz madenleri ele alınmalıdır ki pek ziyade gayret idecekleri ve eğer bu hususu istihsal iderler ise Rusyalu'nun kurduğu tertibatına pek ziyade menfaatli olacağı âzâde-i tarif ve beyan-ı ..? idüğü bi-ıştibâhdır.

Ve Karadağlılar kendilerine lazım olan tüfenk ve piştov namlularını ve çakmaklarını ve barutu daima Nemçe tarafından satın alırlar.

Eflak ve Boğdan eyaletlerinde muallem asker olarak piyade ve süvari 5000 nefer asker daima bulunub asâkir-i mezbûrenin üç senede bir def'a nisfina izin verüb, yine yerlerine yeniden cem' iderler ve kazalarda dahi sekbân asâkiri nev'inde yine muallem misüllü 4-5000 asker istimâl olunmaktadır. Bunlar dahi bir takımı gider, bir takımı gelir tebdil olunmaktadır. Böyle böyle zaman-ı mürûr ettikçe asker ta'limine mahâret kesb etmiş hayli askere balığ olacağı fi'l-hakika bu miktar asâkirin şimdilik bir tehlikesi yoğ ise de faidesi de olmadığı aşikârdır. Zira şimdiye kadar Rusyalu'nun Devlet-i Aliyye ile vukubulan muharebelerde başıbozuk olarak "volunteer-gönüllü" namıyla Rusyalu, Eflak ve Boğdan memleketinden birkaç bin asker almakda bulunmuşdu. Bundan sonra eğer muharebe vukubulacak olur ise elbise-i askeriye ile ol miktar muallem askeri alacağı mevâdd-ı vazihadan bulunmuştur.

Ve işbu iki eyaletler ahalileri eğer akçe tarafından kudretleri olmuş olsa daha ziyade muallem asker tedârik iderler. Bu surette bâlâda zikr olunan memâlik-i mahrûsede patriklerin ve manastırların akârâtları ve varidâtının üç hissede iki hissesini kanunnâmeleri mucibince alıkoyub istihsâl idebülürler ise külliyetli vâridât olduğundan bu akçe ile bir miktar daha muallem asker tedârikine kudret-yâb olacakları bir emr-i mevhumdur.

Rusyalu müterakkıb ve münazırdır ki geçende vukubulan Bulgaristan'ın cumhûr maddesi Karamoş ..? hazırlanmaktadır. Bulgaristan'ın her tarafına kendü adamlarını hafiyen göndersün ve tahrik ediüb fesad versün umumen Bulgarların da cumhûr etmelerine ve bir güne çaresine bakmaktadır ki ne vechle mümkün olubda Bulgarlar tarafına ber-takrib-i hafice eslâh tedârik idebilsinler ve hazır olsunlar deyü pek hevâhiş ve arzu ediyor.

Rusya'nın Panlavizm Politikasının Balkanlarda Uygulanmasına Dair Bir Layiha